

УДК 336.77:338.43

ПРОБЛЕМИ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*О.М.Шитюк, начальник відділу корпоративного бізнесу
Миколаївської обласної дирекції АППБ "Аваль"*

В статті аналізується сучасний стан та проблеми довгострокового кредитування аграрного сектору АПК, його особливості та тенденції розвитку, пропонується практичний механізм вирішення проблеми.

В статье анализируется современное состояние долгосрочного кредитования аграрного сектору АПК, его особенности и тенденции развития, предлагается практический механизм решения проблемы.

На сучасному етапі ринкових перетворень, що відбуваються в сільському господарстві, зростає роль довгострокового фінансування аграрного сектору, що є необхідною вимогою для розширення виробництва та оновлення виробничих фондів, забезпечення сталого розвитку галузі. Це вимагає пошуку ефективних механізмів фінансової підтримки як з боку держави, так і незалежних фінансових установ.

Одним з головних та найбільш розповсюджених джерел фінансування сільськогосподарського виробництва є кредитування сільгоспвиробників приватними фінансовими установами. Значне зростання обсягів кредитування сільського господарства за останні 3 роки шляхом надання позик комерційними банками та кредитними спілками в першу чергу стосується короткострокового кредитування. Переважна більшість кредитів, що надається аграрному сектору, передбачає фінансування поточних та майбутніх витрат пов'язаних з вирощуванням сільськогосподарських культур. Термін надання таких кредитів, як правило, не перевищує 1,5 роки. В переважній більшості випадків комерційні банки, намагаючись зменшити ризик неповернення кредитних коштів, при укладанні кредитних договорів встановлюють графік, що передбачає погашення відразу після збору врожаю, що є економічно не вигідним для сільгоспвиробників, так як доводиться реалізовувати зерно за низькими цінами.

Дослідженням проблем пов'язаних з кредитуванням та гарантуванням кредитів сільгоспвиробникам, [1] займалося багато відомих вчених-економістів: Алексійчук В.М., Андрійчук В.Г., Білик Ю.Д., Гайдуцький П.І., Кириченко Т.Т., Коваль М.М., Кудряшов В.П., Саблук П.Т., Стельмашук А.М. та інші. Проте, не дивлячись на те, що в літературі приділяється значна увага питанню залучення кредитних ресурсів у сільське господарство, проблему саме довгострокового кредитування сільгоспвиробників досліджено недостатньо.

Існуюча статистика свідчить про збільшення кількості довгострокових кредитів в загальній кількості позик, наданих сільгоспвиробникам у 2005 році. Переважно це кредити, надані для придбання сільськогосподарської техніки у вітчизняних компаній — ТОВ “Украгроліз”, ТОВ “Техноторг”, ТОВ “Донснаб”, ТОВ “Укрзапчастина” та інших, що мають представництва на території Миколаївської області.

Аналізуючи ці показники, можна відзначити, що відбулося збільшення як загального розміру наданих кредитів, так і кількості сільгоспвиробників, що отримали кредити. Так за 9 місяців 2005 року розмір наданих кредитів зріс у 1,63 рази в порівнянні з 2004 роком, кількість наданих кредитів — у 1,52 рази відповідно.

Таблиця 1

**Кредитування сільськогосподарських підприємств
Миколаївської області у 2004-2005 роках**

Назва банку	Дані по кредитах 2004р.				Дані по кредитах 2005р.			
	Коротк. кредити		Довгостр. кредити		Коротк. кредити		Довгостр. кредити	
	кіль- кість	сума, тис.	кіль- кість	сума, тис.	кіль- кість	сума, тис.	кіль- кість	сума, тис.
МФ АК "Приватбанк"	20	7 492	5	618	49	13 185	7	2 648
МФ "Промінвестбанк"	105	42 276	19	8 312	149	68 390	24	9 850
МОД АПГБ Аваль	45	24 082	3	410	70	41 235	21	3 850
МФ АКБ Укрінбанк	14	6 064	4	1 231	20	10 522	2	515
МФ Укрсоцбанк	4	500	2	894	25	5 486	6	880
АКБ "Нац.кредит"	1	100			1	150		
ВАТ КБ "Надра"	3	200			2	380		
МФ АБ "Приватінвест"	1	150	3	392				
Укрексімбанк	5	850	1	300	8	12 367	1	296
ФАТ "Кредит банк"	2	793	2	550	2	1 300	2	550
ВАТ "Хрещатик"	2	3 600						
АКБ Причорномор'я					1	150	1	170
Ощадбанк	2	800						
ВАТ "Мегабанк"	15	2 327	8	832	12	4 000	2	827
МФ АТБ "Укрсіббанк"	10	2 238	1	334	2	700		
АКБ "Київ"	3	750			3	260		
АБ Київська Русь	3	428	2	416	8	1 028	2	217
АТ Індекс Банк					4	813	1	55
МФ АКБ Імексбанк					3	400	1	48
АБ "факторіал Банк"	1	100						
МФ АТ "ВаБанк"	1	753	1	446				
Райфайзенбанк			1	275			1	880
МФ "Укоопспілка"	1	300	2	299	2	450		
ТАС-Комерцбанк	2	1 286			4	2 233	3	1 656
Перший укр. міжн. банк							1	169
МФ Укрпромбанк	1	199			12	2 367		
ВАТ АБ Укргазбанк	1	3 602						
Фінанси і кредит					1	900		
МФ АКБ Форум	1	563						
АКБ Мрія	1	100	2	586	2	306	2	549
МФ АКБ Південний	1	300			1	1 000		
ВАТ МТБ	2	4 990			2	5 069	1	763
Всього:	247	104 844	56	15 896	383	172 690	78	23 922

* Згідно з даними Головного управління сільського господарства та продовольства Миколаївської обласної держадміністрації.

В той же час, сума наданих короткострокових кредитів зросла в 1,65 рази, довгострокових кредитів — в 1,5 рази, кількість короткострокових кредитів зросла в 1,55 рази, довгострокових — в 1,39 рази. Частка довгострокових кредитів в загальному розмірі наданих кредитів зменшилася з 15% до 12%. Зважаючи на те, що кількість довгострокових кредитів зросла, зменшення частки довгострокових кредитів пояснюється зростанням цін на ПММ, міндобрива, запчастини, внаслідок чого розмір кредитів отриманих господарствами, що кредитувалися до цього, збільшився в 1,5-2 рази.

Найбільшими кредиторами агропромислових підприємств Миколаївської області у 2004-2005 р. були АК “Промінвестбанк”, АППБ “Аваль”, АК “Приватбанк”, ВАТ “Мегабанк” та деякі інші.

Ці дані свідчать про реальний стан відносин, що склалися між комерційними установами та сільгоспвиробниками, незважаючи на збільшення обсягів кредитування, частка довгострокових кредитів залишається незначною, а рівень довіри до сільськогосподарського виробництва — невисоким.

Дослідження структури кредитних операцій показало, що довгострокові кредити надаються переважно для придбання нової сільгосптехніки під заставу цієї ж сільгосптехніки, яка в даному випадку виступає найбільш ліквідним видом забезпечення, порівняно з іншими видами застави: нерухомістю в сільській місцевості, зношеною сільгосптехнікою чи майбутнім врожаєм. Таким чином, поряд з позитивним моментом, що проявляється в оновленні основних засобів сільгоспідприємств, можна відзначити небажання комерційних банків кредитувати аграрний сектор на будь-які інші цілі в довгостроковій перспективі.

Серед основних причин, що гальмують розвиток довгострокового кредитування, дослідники відзначають фактично ті ж самі причини, що є загальними для кредитування аграрного сектору: високі кредитні ставки, відсутність надійної та ліквідної застави, висока вартість страхування застави, специфічність сільськогосподарського виробництва та його залежність від погодних умов тощо [2].

Аналіз практичної діяльності показав, що для комерційних банків головними причинами відмови в наданні довгострокових

кредитів є саме специфічність сільськогосподарського виробництва та його залежність від погодних умов, нерегульованість ринку зерна, відсутність чіткої державної підтримки сільгоспвиробників.

Несприятливі погодні умови можуть спричинити гибель врожаю, що в свою чергу може призвести до погіршення фінансового стану господарства, зростання кредиторської заборгованості, ймовірного банкрутства підприємства [3]. Крім цього існує багато інших факторів, що ставлять під ризик ймовірність повернення кредиту, наданого на довгостроковий період: зменшення кількості земель, зростання цін на ПММ, міндобрива, запчастини та зменшення на продукцію, внаслідок чого собівартість продукції може бути вищою від реалізаційної вартості (як це трапилось у 2005 році, коли собівартість обробітку одного гектару сягала 500 грн. і більше, в той же час ціна на зернові продовжує триматися 350-450 грн.), відсутність коштів у бюджеті для компенсації ставок комерційних банків і т. ін.

Тим самим, підприємство може своєчасно та в повному обсязі сплачувати відсотки за кредит протягом всього терміну кредитування (3-5 років), але сам кредит повернути не в змозі. Найгіршим у даному випадку є те, що вартість майна, запропонованого в заставу, по закінченню терміна кредитування буде значно меншою за вартість на момент видачі кредиту. Нерідкими є випадки, коли майно знаходиться в такому стані, що його реалізація є проблемною в зв'язку з неможливістю подальшого використання, а існуюча правова база не дозволяє повною мірою захистити права кредитора. Процес вирішення спорів у судовому порядку є неефективним в зв'язку із значними витратами та тривалим терміном розгляду позовів.

Окреслене коло проблем не дозволяє повною мірою поширити довгострокове кредитування аграрного сектору. Складається унікальна ситуація, коли господарство бере кредит, через рік його повертає, після чого знову звертається до банку за новим кредитом. Незважаючи на те, що більшість господарств звертається не вперше, комерційні установи не наважуються широко впроваджувати в практику надання кредитів на довгостроковий період, а

поодинокі випадки кредитування здійснюються найбільш надійним клієнтам.

Такий стан не є економічно вигідним для сільгоспвиробників з ряду причин:

- щорічно необхідно збирати фактично незмінний пакет документів, який включає в себе установчі та фінансові документи, документи по заставі, замовляти довідку з ДПІ про стан розрахунків, платні довідки з комерційних банків, де обслуговується підприємство про рух коштів та наявність/відсутність позичкової заборгованості, довідки з сільгоспуправління, земельних ресурсів і т. ін;
- сплачувати за нотаріальне посвідчення договорів застави, а у випадку укладання договору іпотеки — замовляти витяги з БТІ, що теж є коштовним та займає певний час;
- сплачувати за витяг та реєстрацію в державному реєстрі рухомого майна, реєстрацію в реєстрі іпотек;
- сплачувати більші суми за страхування заставного майна (укласти договір на довгостроковий період значно дешевше, ніж переукладати його щороку). В той же час, позичальник не може відмовитись від страхування, так як це передбачено законом про заставу та іншими законодавчими актами [4].

Поштовхом для розвитку та поширення довгострокового кредитування сільського господарства є формування чіткої стратегії та вироблення практичних механізмів реформування кредитних відносин. Одним з ефективних шляхів вирішення цієї проблеми в практиці Миколаївської обласної дирекції банку “Аваль” є розробка та запровадження довгострокових кредитних договорів, в яких передбачено щорічне погашення позичкової заборгованості, а видача кредитних коштів здійснюється декількома траншами. Це дало змогу зменшити витрати коштів та часу як сільгоспвиробників, так і установи банку.

Кредитування на довгостроковий період здійснюється у випадку, коли сільгосппідприємство задовольняє наступним вимогам:

- кредитувалося 2 і більше разів;
- кредити були погашені вчасно;

• не було проблем зі сплатою відсотків.

Надання коштів здійснюється Кредитором після належного укладання кредитного договору, договорів застави та виконання інших умов, передбачених діючим законодавством та внутрішніми нормативами банку.

Видача кредитних коштів здійснюється декількома траншами у випадку дотримання наступних умов:

1. Повного виконання Позичальником зобов'язань, передбачених цим договором по погашенню попереднього траншу.
2. Надання Позичальником всієї необхідної інформації, за вимогою Кредитора, для прийняття рішення стосовно видачі наступних траншів.

У випадку погіршення показників фінансового стану Позичальника чи неналежного виконання умов договору Кредитор залишає за собою право в односторонньому порядку розірвати договір та/або відмовитись від надання подальших траншів.

Не менш важливим є те, що в договорі застави обумовлюється те, що у випадку невиконання умов кредитного договору Заставодержатель має право звернути стягнення на предмет застави незалежно від настання кінцевого строку кредитного договору.

Застосування вищенаведеного механізму дозволяє сільгоспприємствам зменшити витрати часу та витрати на оформлення документів, банківським установам — постійно відстежувати фінансовий стан господарства. При цьому у випадку його погіршення припинити надання подальших траншів та розірвати дію кредитного договору, а у випадку невиконання умов договору розпочати претензійно-позовну роботу, не чекаючи закінчення терміну дії договору.

Серед інших питань, вирішення яких дозволить удосконалити кредитні відносини, є посилення ролі та впливу державного гарантування повернення кредитних коштів, наданих сільськогосподарським підприємствам, розробка та вдосконалення законодавчої бази. Важливим кроком до більш широкого впровадження довгострокового кредитування АПК є надання кредитів виключно підприємствам з високоефективним виробництвом та за умови їх стійкого

фінансового стану. Ці заходи дозволять попередити можливі проблеми та ризики, які можуть виникнути в процесі кредитування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Старіков О. Гарантування кредитів сільгоспвиробникам // Економіка України. – 2002. -№3. -С. 65-69.
2. Є.І. Орлюк, І.А. Шубенко. Модель ризиків неповернення кредитів у сільському господарстві // Економіка АПК. -2004. -С. 81.
3. В.П. Клочан. Н.І. Костаневич. Методичні підходи діагностики можливого банкрутства сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. -2003. -№6. -С. 69.
4. Проблеми та перспективи страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні // Пропозиція. -№5. – 2003. -С. 28.